

ԿՐՈՆԱԿԱՆ ԹԵՄԱՏԻԿԱՅԻ ԱՐՏԱՑՈՒՄԸ ՄԻՀՐԻ ՀԱԹՈՒՆԻ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ

ՄԱՐԻԱՄ ՄԵԼՔՈՆՅԱՆ

Իսլամի դավանաբանական հոսանքների, մասնավորապես սուֆիզմի ազդեցության հետևանքով Աստծո, մարդու և աշխարհի արարչագործության հարցերը մշտապես տեղ են ունեցել դիվանի գրականության մեջ: Կրոնական տեսանկյունից աշխարհին նայող պոետները փորձում են գտնել դրա ստեղծման պատճառներին ու նախասկզբին վերաբերող հարցերի պատասխանները: 15-16-րդ դարերում այս թեմատիկային անդրադառնալու որոշակի փորձեր են արել նաև օսմանյան կին գրողները՝ մասնավորապես Միհրի Հաթունը: Ինչպես ցույց է տալիս վերջինիս ստեղծագործությունների վերլուծությունը, բանաստեղծուհին, հետևելով ժամանակի գրական միտումներին, դիվանի շատ գրողների նման անդրադարձել է կրոնական թեմատիկային և Աստծո գովաբանությանը: Սակայն, եթե օսմանյան պոետների գերակշռող մասը սահմանափակվում էին միայն Աստծուն ուղղված գովաբանական գործերով, բանաստեղծուհին կարողացել է կրոնական թեմատիկայի միջոցով անցում կատարել ժամանակի հասարակությանը հուզող սոցիալական խնդիրներին: Այնուամենայնիվ, Միհրիի ստեղծագործություններում այդ խնդիրների մասին խոսվում է շատ քիչ, անուղղակիորեն և միայն կրոնական քողի տակ, ինչն առանձին սոցիալական թեմատիկայի մասին խոսելու համար հիմք չի կարող հանդիսանալ:

Քանալի բառեր – օսմանյան պոեզիա, կրոնական թեմատիկա, սոցիալական թեմատիկա, կին գրողներ, արարչագործություն:

Իսլամի դավանաբանական հոսանքների, մասնավորապես սուֆիզմի ազդեցության հետևանքով Աստծո, մարդու և աշխարհի արարչագործության հարցերը մշտապես տեղ են ունեցել դիվանի գրականության մեջ¹: Կրոնական տեսանկյունից աշխարհին նայող պոետները փորձում են գտնել դրա ստեղծման պատճառներին (*müsebbib-ül esbab*) ու նախասկզբին (*illet-i ilâd*²) վերաբերող հարցերի պատասխանները:

Այս խնդրին անդրադառնալու որոշակի փորձեր են արել 15-16-րդ դարերի օսմանյան բանաստեղծուհիները: Նրանցից, մասնավորապես, Այշե Հուրբին (....-1589/90թթ.⁴) իր նազիրեններից մեկում գոյության խնդրի վերաբերյալ

¹ **Levend A. S.** Divan Edebiyatı: Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar. 4. Basım. İstanbul, 1984, s. 88.

² Նույն տեղում:

³ Նույն տեղում:

⁴ **İspirli S. A.** Kadın Divan Şairleri ve Geleneğin Uzantısı. 1. Basım, Ankara, 2007, s. 49.

հակիրճ ներկայացնում է իր մտահոգությունը. *Yok varlığını isbât için görüp tekellüf/Adl eylesün ol şeh ki bula Hakk'a takarrüb/Aksa n'ola dil ârizun âbın görüp ey cân/Bu nazm-i şehe nice nazîre diye Hubbî*⁵ - *Լինել չլինելն ապացուցելը բավական դժվար է, /Թո՛ղ արդարություն գործի այն շահն, ով ուզում է մոտենալ Աստծուն: /Հե՛յ սիրելի՛ս, ի վերջո ինչ էլ լինի սիրտը արգելված լույսը տեսել է, /Այս շահի իմաստությանը ի՞նչ պատասխան տա Հուրբին:*

Օսմանյան ամենահայտնի կին գրող Միհրի Հաթունը⁶ ևս (1460-1506/09թթ.) իր ստեղծագործություններում լայնորեն անդրադարձել է արարչագործության խնդրին և տարբեր կրոնական հարցերի: Եթե դիվանի բանաստեղծների մեծ մասը սահմանափակվել են միայն Աստծուն ուղղված գովաբանական ստեղծագործություններ գրելով, ապա Միհրին կրոնական թեմատիկայի շրջանակներում փորձել է որոշակի անդրադարձ կատարել Ալլահի կողմից ստեղծված սոցիալական անհավասարության խնդրին:

Թուրք պատմագիր Էվլիյա Չելեբիի «*Seyahatname*»-ից («*Ճանապարհորդությունների գիրք*») հայտնի է դառնում, որ Միհրին հետաքրքրվել է իսլամական իրավագիտությամբ (*fikh*-فقه), կրոնական պարտավորությունների (*ferâiz* - فرائض) հարցերով և այդ թեմայով ռիսալե է գրել⁷, որը, սակայն, մեզ չի հասել: Միհրիի՝ հոր քաղի Բելաիի շնորհիվ ստացած իսլամագիտական որոշակի կրթությունն⁸ արտացոլվում է իր ստեղծագործություններում: Կրոնական թեմատիկան գերիշխում է բանաստեղծուհու դիվանում կարևոր տեղ զբաղեց-

⁵ **Ceyhan A.**, Ahmed Muhtar Beyin «Şâir hanımlarımız» isimli eseri, s. 321, <http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s8/11.pdf>.

⁶ **Tezkire-i Lâtîfî**, s. 319, **Gibb E. J.** The poets and poetry of Turkey. London, 1901, p. 216, **Koprülü M. F.** Yeni Osmanlı tarih-i edebiyatı, İstanbul, Şirket mertebîye matbaası, 1332 (1914), s. 248, Halid M. İlk kadın şâir Mihrî, Hayat Mecmuası, c. 14, sayı 92, 30 Ağustos, 1928, ss. 277-278 // <http://isamveri.org/pdfdkm/13/DKM131344.pdf>, Михри-Хатун. Диван, Критический текст и вступительная статья Е. И. Маштаковой. Москва, 1967, стр. 1-99, **Cemici S.** XV yüzyıl kadın şairlerinden Mihrî Hatun, Toplumsal Tarih, Cilt 2., Sayı: 9, (Eylül, 1994), s. 13 // <http://isamveri.org/pdfdkm/13/DKM131344.pdf>, **eskər R.** Mehri Xatun. Divan. Baki, MBM, 2011, 368 s.

⁷ **Koprülü M. F.** Yeni Osmanlı tarih-i edebiyatı. İstanbul, Şirket mertebîye matbaası, 1945, s. 249.

⁸ Միհրի Հաթունի կենսագրության վերաբերյալ մանրամասն տեղեկությունների համար տե՛ս 53. Tezkire-i Lâtîfî, İstanbul, 1927, s. 318, **Koprülü M. F.** a.g.e., s. 248, **S. Sezer**, Türk Safosu Mihrî Hatun, 1. Basım, İstanbul, 1997, **Banarlı N. S.** Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, c.1, İstanbul, 2004, s. 453-455, **İspirli S. A.** a.g.e., s. 37-48, **Gibb E. J.** The poets and poetry of Turkey. London, 1901, p. 216, **Михри-Хатун.** Диван, стр. 5-100.

նող «Աղերսագիր» (Tazarru'-nāme) խրատական բնույթի մեսնեվիում⁹, որը ժամանակի ոգուն և գրական սկզբունքներին համապատասխան՝ բացվում է Ալլահին գովաբանող թեմիհիդով¹⁰. Yazdi cān levḥasinda bismi 'llāh/Ḥudret-i Lā-ilāhe illa 'llāh/ Gösterür toğri yol Bi-ḥamdi 'llāh/ Ḥimmet-i Lā-ilāhe illa 'llāh/ Dü-cihāna tolidurur lā-šek/ Şöhret-i Lā-ilāhe illa 'llāh/ Ehl-i 'aşḵ dillerin müşerref ider/ Şoḥbet-i Lā-ilāhe illa 'llāh¹¹ - Աստված ուժը կյանքի կտալին բիսմիլլահ գրեց:/ Փառք Աստծո, որ աստվածային գույթը/Ճշմարիտ ուղին է ցույց տալիս:/ Կասկած չկա որ, աստվածային գույթը/ Լցրել է երկու աշխարհները:/ Աստվածային խոսքը/Շնորհ է արել սիրող սրտերին:

Բանաստեղծուհու դիվանում հանդիպում ենք նաև մեծ թվով գազելների և քասիդների, որտեղ հեղինակը խոսում է միաստվածության և արարչագործության մասին: Ուշագրավ են հետևյալ տողերը. Hâktan halk eyledin âdam-i â'yân/Sen yarattin ins û cennî bî kümân/Hem ezelsin hem ebedsin hem semedsin/Ây sifâtî kil hüve illahû ahad¹² - Շնորհ արեցիր երևելի մարդուն,/Դու աներկբա ստեղծեցիր մարդուն և հոգին:/Ե՛վ հավերժ ես, և՛ հավիտենական, և՛ մշտական,/Է՛յ շնորհ արա՛, նա միակ Աստվածն է:

Ժամանակի այլ պոետների նման հետաքրքրվելով աշխարհի նախասկզբի խնդրով՝ Միհրին արտահայտում է հավատ չորս աշխարհաստեղծ տարրերի (հող, ջուր, կրակ և օդ) հանդեպ. Çünkü halk etti hada çâr anasirdan seni/Hiç vucûdun şehren öyme sen ânin mimârin öy¹³ - Քանզի Աստված քեզ ստեղծեց չորս տարրից, Քո մարմինը բոլորովին մի՛ գովիր, գովի՛ր նրա արարչին:

Միհրին, հետևելով դոգմատիկ կաղապարներին, գովաբանում է միակ և

⁹ Մեսնեվի – դիվանի գրականության չափածո ստեղծագործության ժանրերից մեկն է, բաղկացած է երկտողերից (բեյթերից): Առանձնանում է իր ծավալուն բնույթով: Մեսնեվիները գրվել են սիրային, կրոնական, սուֆիական, պատմական, ռազմական, կատակերգական, գիտական և այլ թեմատիկաների շրջանակներում: Առավել մանրամասն տե՛ս **Pala İ.** Divan Edebiyatı, 19. Basım, İstanbul, 2017, ss. 60-62:

¹⁰ Թեմիհիդ – չափածո ստեղծագործություն, որը նվիրված է միաստվածության և աստվածային կատարելության գաղափարին: Գրվել է թերթիթեմիդի, մուսամմաթի, առավել հաճախ՝ քասիդի և թերջիթեմիդի ժանրերում: Թեմիհիդում հիմնականում խոսվում է Ալլահի միակության, մեծության, կատարելության, ուժի և հզորության մասին: Առավել մանրամասն տե՛ս **Pala İ.** a.g.e., s. 106:

¹¹ **Михри-Хатун.** Диван, стр. 3.

¹² Նույն տեղում, էջ 7:

¹³ Նույն տեղում, էջ 20:

բարեգութ Աստծուն, ով երբեք միայնակ չի թողնում աղքատներին և քաղցածներին. Renc-i fikrin derdine sensin ilâc/Hiç komazsin birinî bir lahza âc¹⁴ - Աղքատի փանջալից վշտի ապավենը դու ես,/Դու վայրկյան անգամ չես թողնի մեկին քաղցած:

Միհրիի «Աղերսագրում» երկրային կյանքի անարդարությունների և անդրաշխարհի հավերժության մասին տողերի կողքին կան սոցիալական կյանքին վերաբերող որոշակի անդրադարձներ. Eyledin her birinî bir îşe düş/Ânin île eyledün gönlünü hoş/Kiminî kildin resûl kebriyâ/Kiminî kildin vellî evliyâ/Kimine vîrdin vilâyet bî şamâr/Kimine kildin hidayet bî karâr/Kiminî kildin muâzzam pâdişâh/Kiminî bende âttin âna yâ âla/Kiminî â'lem yirttûn ây had-dâ/Kiminî zâhid yirttûn bî riyâ/Kimine erzanî kildûn devletî/Kimine kildûn mukadder mihnetî/Kimsenin eyledün hakimeyn-i revân/Kiminî mahkûm kildûn her zamân/Kiminin verdin münâcât eyledün/Kimini yereyn harâbât eyledün/Kime vîrdin hûb-i cemâl û had-i hâl/Kimsenî eyledün âşüfte hâl/Kimsenî â'sk-i zâr eyledün/Kiminî mâşûk cefâkâr r eyledün/Kiminî firkatta nâlân eyledün/Kiminî vulette şâdân eyledün/Kimine â'c eyledün her dem-i serîr/Kimî bûlmaz genc mihnette hasyû/Kimse tehsil eder bî cehd-i genc/Kimse genc istiyorun bûldu renc/Kimse şâgirdirir her bârda/Kimse mu'min kimi inkârda¹⁵ - Ամեն մեկի համար դու մի գործ ես նախանշել,/Դրանով դու երջանկացրել ես նրա հոգին:/Մեկին դու մեծ մարգարե ես ստեղծել,/Մյուսին դարձրել ես սրբերին հնազանդ:/Մեկին դու փվել ես անսահման իշխանություն,/Մյուսին դու ուղղորդել ես դեպի ճշմարիտ ուղին:/Մեկին դու ստեղծել ես մեծ փառիշահ,/Մյուսին, Ալլա'հ, դու ստրուկ ես ստեղծել նրա համար:/Օ՛ Աստված, մեկին դու գիտնական ես ստեղծել,/Մյուսին դու ճշմարիտ ասկետ¹⁶ ես դարձրել:/Մեկին դու ստեղծել ես հարստության համար,/Մյուսի համար դու աշխատանքն ես նախանշել:/Մեկին ստեղծել ես իշխելու համար,/Մյուսին՝ մշտապես հնազանդվելու:/Մեկին դու ստեղծել ես որպես մշտապես աղոթող,/Մյուսի հյուղակը ավերակ ես դարձրել:/Մեկին դեմքի գեղեցկություն ես փվել,/Մյուսին անբարո մեկն ես դարձրել:/Մեկին ստեղծել ես սիրո հանգրվան,/Մյուսին դարձրել ես խիստ սիրահարված:/Մեկին ստեղծել ես հեռանալով փառապել,/Մյուսին փվել ես հանդիպման երջանկությունը:/Մեկի համար դու հավերժական փողոսկր ես ստեղծել,/Մյուսն իր աշխատանքի դիմաց

¹⁴ Նույն տեղում:

¹⁵ Նույն տեղում, էջ 21-22.

¹⁶ Ասկետ – մուսուլման՝ հաճախ սուֆի, ճգնավոր:

ցնցոյի չի կարողանում գրնել:/Մեկն առանց աշխատանքի հարստություն է ստանում,/Մյուսը հարստություն էր փնտրում, բայց միայն հոգս գրավ:/Մեկը միշտ երախտապարտ է,/Մեկը հավատում է, մյուսը մերժում է (Աստծուն – Մ. Մ.):

Այս տողերը խորհրդային գրականագետ Մ. Մաշտակովային հիմք են տալիս խոսելու Միհրի Հաթունի Դիվանում սոցիալական թեմատիկայի մասին: Նա հատկապես նշում է, որ Միհրին, ի տարբերություն ժամանակի այլ պոետների, խոսում է աշխարհում տիրող անհավասարության, Աստծո կողմից հարուստ և աղքատ ստեղծելու մասին, ինչը դժվարեցնում է կյանքում գոյության պայքարը¹⁷: Հատկանշական է այն հանգամանքը, որ Միհրիի ստեղծագործությունների ուսումնասիրությամբ զբաղվող մասնագետներից քչերն են բանաստեղծուհու դիվանում առանձնահատուկ ուշադրություն դարձնում այս տողերին: Թուրք հայտնի գրականագետ և բանաստեղծուհի Ս. Սեզերը, ով Միհրի Հաթունի ստեղծագործական կյանքի վերաբերյալ ծավալուն փաստագրողական մենագրության հեղինակ է, «Աղերսագրի» վերը նշված հատվածն այսպես է մեկնաբանում. «Միհրիի այս բանաստեղծության մեջ չափազանցություն չկա, այն անկեղծ է.... Աստված իր ծառաներին ստեղծել է այնպես, ինչպես ինքն է ցանկացել: Մեկին դարձրել է փառիշահ, մյուսին՝ ստրուկ.... Արդյոք այս ամենն Աստված մի բուռ հողից չի ստեղծե՞լ: Ո՞վ Արարչի հետ վիճելու ուժ ունի»¹⁸: Ս. Սեզերի այս կարծիքն է կիսում մեկ այլ թուրք գրականագետ Մ. Հաքվերդիօղլուն, ով իր աշխատություններում ներկայացնում է «Աղերսագրի» ծավալուն վերլուծությունը՝ իրավացիորեն ներկայացնելով այն զուտ կրոնական երանգների ներքո¹⁹: Նման մոտեցումն արդարացվում է նաև այն հանգամանքով, որ բանաստեղծուհու այս ստեղծագործության մեջ ընդգրկված են այնպիսի ժանրեր, որոնք կիրառվել են զուտ կրոնական և սուֆիական բնույթի չափածո գործեր ստեղծելու համար: Այս ստեղծագործությունը ևս անմասն չէ սուֆիզմին բնորոշ գաղափարներից: Միհրին մասնավորապես խոսում է երկրային նյութական և անցողիկ հաճույքներից հրաժարվելու մասին և աստվածային արդարությանն ապավինելու կոչեր է հնչեցնում. *Katil et nefesinî hoş fârğ ol/Kîm ne der ise sen sâdik ol*²⁰ - *Սպանի՛ր քո հոգին, հրաժարվի՛ր հաճույ-*

¹⁷ **Михри-Хатун.** Диван, стр. 23.

¹⁸ **Sezer S.** a.g.e., s. 158-159.

¹⁹ **Hakverdioğlu M.** 15. Yüzyilda bir kadin haklari savuncusu: Mihri Hatun: hayati, şahsiyeti ve divani, Amasya 2007, նույնի Mihri Hatunu anlamak, Amasya, 2011.

²⁰ **Михри-Хатун.** Диван, стр. 23.

քից, /Թո՛ղ ինչ ուզում է խոսեն, դու հնազանդ եղի՛ր: Նա նշում է, որ մահից հետո վերանում են բոլոր անարդարությունները, քանի որ բոլոր մարդիկ հավասարվում են. Bû cihâna çûn gelen lâbüd gider/Ker emir û ker kedâyî hâk eder - Այս աշխարհ եկողը երբ պետք է՝ կգնա, /Ե՛վ էմիրին, և՛ մուրացկանին Աստված հող է դարձնում:

Աստիճանաբար ի հայտ են գալիս հասարակության, մարդկանց սոցիալական դիրքի վերաբերյալ բանաստեղծուհու տեսակետները: Միհրին համամիտ է այն կարծիքի հետ, որ ճակատագիրը մարդուն տրվում է Աստծո կողմից: Մարդը ղեկավարվում է աստվածային կամքի միջոցով. Devlet ile kimse tutmaz â'lemî/Def'-i mefta care bûlmaz âdami/Tutamaz kimse cihâni mihr ile/Niçe a'nkâlar ûçurdu kahr ile/Sultanat tahtında iken nâkehân/Düşürür başları âyâğa cihân/Çünkü hiç îmiş bu dünyâ bî bakâ/Kâmîl îsen ümma sen bundan vefâ²¹ - *Ոչ ոք հարստության միջոցով աշխարհը չի պահի, /Մարդկությունը չի գտնի մահից ազատվելու միջոց: /Ոչ ոք չի պահի աշխարհը սիրով, /Քանի փյունիկի նա թոցրեց՝ կործանելով: /Երբ գտնվում են արքայական գահի վրա, հանկարծ, /Աշխարհը նետում է նրանց գլուխը ուրքերի տակ: /Քանզի այս աշխարհը հավերժ չէ, /Եթե խելացի ես, մի՛ հուսա, որ այն հավիտենական է:*

Միհրին խոսում է աշխարհի մեղսավորության մասին: Նա ինքն իրեն միստիցիզմին բնորոշ սկզբունքով համարում է ամենամեծ մեղսավորն ու ներողություն հայցում Արարչից. Bir siyah revim işim cürm ü günah/Bencelayen yokturur bahtî siyâh/Kollarunun gerçe vardır cürmî çok/Bencelayen cürmî çok âlemde yok/Atmadim dergâhına lâyik a'mel/Daimen attum fesad ü hen halel/Bir iyü a'mâlî â'det atmadim/Fürzüne bir dem idaat etmedüm/Her nefeste işledüm cürm ü hadda/Her fesâdî kendüme gördüm revâ²² - *Ես մեղսավոր եմ, սև են իմ գործերը, /Չկա այնպիսի սև բախտ ունեցող, ինչպես ես, /Թեև քո ստրուկները բազում մեղքեր են գործել, /Աշխարհում չկա ինձ պես բազմամեղ: /Ես չեմ արել քեզ արժանի գործեր, /Միշտ մեղանջել եմ, ապականված եմ եղել, /Բարի գործերն իմ բնույթի մեջ չեն, /Ես երբեք քեզ հնազանդ չեմ եղել: /Ամեն վայրկյան ես մեղսավոր գործեր եմ արել, /Ցանկացած մեղսագործություն ես համարել եմ ինձ հարմար:*

Նա չի փորձում պակասեցնել իր մեղքի չափը, քանզի Աստծո գթասրտությունը սահման չունի. Koldirûnun gerçe kim nakzânî çok/Rahmetûnun

²¹ Նույն տեղում:

²² Նույն տեղում, էջ 30:

haddî û pâyânî yok²³ - Թեև դու ունես շաք ստրուկներ ու ենթականեր,/Քո գթա-
սրտությունն էլ չափ ու սահման չունի: Այս առումով ուշագրավ են նաև հետևյալ
տողերը. Yâ Allahî anis û cenn vahş û duyur/Her ne kim â'lemde kildûn sen
zuhûr/Kâmûsî bendin durûr iyû yâvûz/Siğînûp fazlûna duter sâna yüz²⁴ - Օ՛
Աստված, մարդիկ և հոգիները, կենդանիներն ու թռչունները,/Այն ամենն ինչ
դու ստեղծեցիր աշխարհում:/Նրանք բոլորը քո ստրուկներն են, լավ և վատ,/Նրանք
ապաստան կգտնեն քո գթության ներքո:

Բանաստեղծուհին գտնում է, որ եթե Աստված է ստեղծել մարդկանց,
ուրեմն հենց նա էլ պետք է ազատի վերջիններիս անեղ դատաստանից, քանզի
«այս աշխարհում հնարավոր չէ մեղք չգործել, և ոչ միայն մարդիկ են մեղսա-
վոր, այլև հենց իրենց արարիչը»²⁵. Ker dağlarca eylersin gündâh/Tövbe kilsin afu
eder ânî âla²⁶ - Եթե դու շաք մեղքեր ես գործել/Եվ զղջացել ես, Ալլահը քեզ
կների:

Այսպիսով, ինչպես ցույց է տալիս Միհրի Հաթունի ստեղծագործություն-
ների վերլուծությունը, բանաստեղծուհին, հետևելով ժամանակի գրական մի-
տումներին, դիվանի շատ գրողների նման անդրադարձել է կրոնական թեմա-
տիկային և Աստծո գովաբանությանը: Սակայն, եթե օսմանյան պոետների գե-
րակշռող մասը սահմանափակվում էին միայն Աստծուն ուղղված գովաբանա-
կան գործերով, բանաստեղծուհին կարողացել է կրոնական թեմատիկայի մի-
ջոցով անցում կատարել ժամանակի հասարակությանը հուզող սոցիալական
խնդիրներին: Այնուամենայնիվ Միհրիի ստեղծագործություններում այդ խնդ-
րի մասին խոսվում է շատ քիչ, անուղղակիորեն և միայն կրոնական քո-
ղի տակ, ինչը առանձին սոցիալական թեմատիկայի մասին խոսելու համար
հիմք չի կարող հանդիսանալ:

РЕЛИГИОЗНАЯ ТЕМАТИКА В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ МИХРИ ХАТУН

МАРИАМ МЕЛКОНЯН

Проблема Бога, сотворения мира и человека постоянно присутствовала
в придворной литературе Дивана вследствие влияния на нее догматических

²³ Նույն տեղում, էջ 31:

²⁴ Նույն տեղում, էջ 19:

²⁵ Նույն տեղում:

²⁶ Նույն տեղում:

течений ислама, в особенности суфизма. Правители, рассматривающие мир с религиозной точки зрения, пытались найти ответы на вопросы о его возникновении и создании. В XV-XVI веках османские поэтессы, в частности Михри Хатун, некоторым образом также пытались обратиться к этой теме.

Как показывает анализ произведений поэтессы, она, как и многие придворные поэты, следуя литературным направлениям времени, обратилась к религиозной тематике и восхвалению Бога. Однако, если преобладающая часть османских стихотворцев ограничивалась произведениями, восхваляющими Бога, поэтесса смогла сквозь религиозную тематику сделать переход к социальным проблемам, которые беспокоили общественность того времени. Однако в работах Михри эти проблемы очень слабо отражены, обозначены косвенно и только под покровом религии, что не может являться основополагающим для разговора об отдельной социальной тематике.

Ключевые слова – османская поэзия, религиозная тематика, социальная тематика, женские писатели, творчество.

THE REFLECTION OF RELIGIOUS THEME IN WORKS BY MIHR HATUN

MARIAM MELKONYAN

The issues about the existence of God, the creation of human beings and the world have always been discussed in Divan's literature under the influence of Islamic dogmatic movements, particularly Sufism. The poets who perceive the world from the religious point of view try to find reasons why the world was created and some answers to the questions connected with the beginning of human history. In the XV-XVI centuries even Ottoman women writers made some attempts to address these topics and one of them was Mihri Hatun. By analyzing her works one may come to the conclusion that like other Divani writers she followed the literary trends of her time and addressed religious topics and the praise of God. In contrast to many Ottoman writers who only praised God, she was able to illustrate many social issues of that time through the religious theme. However, social issues are discussed very little, indirectly and under the cover of religious theme, so one cannot speak about the existence of separate social theme in her works.

Key words – Ottoman poetry, religious theme, social theme, female writers, creation.